

ЕМПІРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 159.955-053.4

DOI <https://doi.org/10.32782/psy-2026-7-1>

Ваганова Наталія

*кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник лабораторії психології творчості
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України
<https://orcid.org/0000-0002-3874-9370>*

РОЗВИТОК МИСЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація. Наголошується на важливості реалізації системи КАРУС із метою навчання творчості, знаходження творчих рішень при розв'язуванні нових задач у різноманітних сферах діяльності, науки, техніки. Формулюється визначення поняття стратегії, розроблене В.О. Моляко. Акцентується увага на психологічних передумовах розвитку креативності та творчості у дошкільному віці. Визначаються особливості розвитку мислення дитини дошкільного віку, аналізуються етапи його становлення: від наочно-дієвого до наочно-образного і словесно-логічного. Здійснюється акцент на головній зміні у процесі мислення дошкільника: «переклад» зовнішньої дії у внутрішній план, що дозволяє дитині діяти в умі. Обґрунтовується, що творче мислення визначається інтелектуально-образними засадами й обумовлюється дотриманням системності, цілісності форми подачі та змісту. Гра є своєрідною формою активного пізнання навколишнього світу, що сприяє розвитку самосвідомості і всіх психічних процесів дитини – мови, сприймання, мислення, уяви, пам'яті, пізнавальних здібностей, особистісної і мотиваційної сфери. Творча діяльність розглядається як засіб розвитку й становлення особистості дитини, передумовами чого є розвивальна взаємодія педагога і дитини, формування здібностей до творчості через різні види діяльності. Основні показники прояву творчих здібностей дитини: оригінальність як здатність до генерації ідей, нових рішень, допитливість; швидкість і гнучкість думки визначається кількістю ідей, здатністю швидко і без зусиль переключатися з однієї ідеї на іншу; розвинена навичка переносу (вміння легко переходити від одного класу явищ до іншого, що забезпечує готовність до інтелектуального ризику і парадоксів у ситуаціях невизначеності). Розглядаються особливості функціонування у дітей мисленнєвих стратегій аналогізування. Подається характеристика програми розвитку мислення дітей старшого дошкільного віку. Формулюються основні положення системи КАРУС. Викладаються основи реалізації методів, що моделюють різноманітні ускладнення: метод інформаційного дефіциту, метод інформаційної насиченості, метод обмежень в часі, метод раптових заборон, метод абсурду, метод ситуативної драматизації. Презентується один із найбільш адекватних для дітей старшого дошкільного віку варіант творчого перцептивно-розумового тренінгу на основі стратегії аналогізування.

Ключові слова: творчість, мислення, задача, стратегія, КАРУС, тренінг.

Vahanova Nataliia

*PhD in Psychological Sciences, Senior Researcher,
Senior Research Fellow at the Laboratory of Psychology of Creativity
of the G.S. Kostiuk Institute of Psychology of the NAES of Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-3874-9370>*

DEVELOPMENT OF THINKING PROCESSES IN OLDER PRESCHOOLERS

Abstract. The importance of implementing the KARUS system for the purpose of creativity training and finding creative solutions when solving new problems in various fields of activity, science, and technology is emphasized. The definition of the concept of strategy, developed by V.O. Molyako, is formulated. Attention is focused on the psychological prerequisites for the development of creativity and creative potential in preschool age. The features of the development of a preschool child's thinking are determined, and the stages of its formation are analyzed: from visual-action to visual-figurative and verbal-logical thinking. Emphasis is placed on the main change in the

preschooler's thinking process: the "translation" of an external action into an internal plane, which allows the child to operate in the mind. It is substantiated that creative thinking is determined by intellectual-figurative foundations and is conditioned by the adherence to consistency, integrity of the form of presentation, and content. Play is a unique form of active cognition of the surrounding world, contributing to the development of self-awareness and all psychological processes of the child – speech, perception, thinking, imagination, memory, cognitive abilities, as well as the personal and motivational spheres. Creative activity is considered a means of development and formation of the child's personality, the prerequisites of which are the developmental interaction between the teacher and the child, and the formation of creative abilities through various types of activities. The main indicators of a child's creative abilities are: originality as the ability to generate ideas and new solutions; curiosity; speed and flexibility of thought, determined by the number of ideas and the ability to quickly and effortlessly switch from one idea to another; and a developed transfer skill (the ability to easily move from one class of phenomena to another, which ensures readiness for intellectual risk and paradoxes in situations of uncertainty). The features of the functioning of analogy strategies in children's thinking are considered. A characteristic of the thinking development program for older preschool children is provided. The main provisions of the KARUS system are formulated. The foundations for implementing methods that model various complications are expounded: the method of information deficit, the method of information saturation, the method of time constraints, the method of sudden prohibitions, the method of absurdity, and the method of situational dramatization. One of the most appropriate variants of creative perceptual-mental training based on the analogy strategy for older preschool children is presented.

Keywords: creativity, thinking, task, strategy, KARUS, training.

Постановка проблеми та аналіз досліджень.

Трансформація сучасного освітнього середовища вимагає гнучкого поєднання очного, дистанційного та змішаної моделей навчання, що диктується насамперед пріоритетами безпеки та безперервності пізнавального процесу. У цьому контексті критичного значення набуває саме розробка та впровадження дієвих психологічних механізмів супроводу, кризової інтервенції та тривалої емоційної підтримки дитини.

Діюча наукова парадигма потребує суттєвого розширення дослідницького поля для вивчення складних закономірностей формування особистості, де головним викликом стає пошук внутрішніх ресурсів саморегуляції та стратегій збереження ментального здоров'я. Особливої ваги набуває концепція психологічної стійкості (резильєнтності) як здатності дитини до конструктивної адаптації й особистісного зростання навіть під впливом деструктивних чинників воєнного стану. Відтак, актуалізується необхідність створення цілісної екосистеми психологічної безпеки, що інтегрувала би зусилля педагогів, психологів і батьків задля мінімізації негативних наслідків травматичного досвіду та захисту фундаментального права дитини на гармонійний розвиток у кризових умовах.

Методологічний апарат системи KARUS зосереджений на ініціації творчого потенціалу особистості, формуванні операційних умінь і пошуку інноваційних стратегій розв'язання нестандартних завдань у полідисциплінарному просторі – від технічних розробок до побутових контекстів. Генеза та класифікація подібних інструментів

грунтовно проаналізовані у науковому доробку Г.Я. Буша. Спільним знаменником таких систем стає прагнення забезпечити універсальну та профільну готовність суб'єкта до діяльності в умовах когнітивного перевантаження, хронічного стресу та тотальної цифровізації. Проте варто констатувати певну асиметрію у фокусі наукової уваги: якщо психологія дорослих, студентства та школярів представлена широко, то сегмент дошкільного дитинства залишається на дослідницькій периферії. Такий стан речей дисонує з фундаментальними положеннями про важливість ранньої інтелектуально-емоційної пропедевтики як запоруки подальшої успішної реалізації дитини в освітньому процесі.

За визначенням академіка В.О. Моляко, який є автором навчально-тренінгової системи KARUS (стратегії комбінування, аналогізування, реконструювання, універсальна стратегія, спонтанні дії), стратегіями є своєрідні психологічні програми дій при розв'язуванні нових задач, які забезпечують актуалізацію необхідних знань, умінь і навичок для ефективного їх розв'язання. Зазначається, що стратегії включають як логічну складову, так й інтуїтивний компонент та є основою готовності суб'єкта до творчої діяльності взагалі або до певних її видів [4]. Отож, згідно з В.О. Моляко, стратегія є основою організації розумових дій суб'єкта у процесі творчої діяльності, тим системоутворюючим фактором, який регулює й організовує увесь процес творчого пошуку при розв'язуванні нових задач.

Спираючись на ґрунтовний масив теоретико-прикладних розвідок, присвячених реалі-

зації стратегії КАРУС у працях В.О. Моляко, І.М. Білої, Ю.А. Гулько, Н.М. Латиш, В.С. Лозниця, Н.В. Медведева, Т.М. Третяк та інших представників наукової школи [1; 2; 3; 5], нами змодельовано адаптивну методику творчого тренінгу. Цей інструментарій, адаптований до психологічних особливостей старших дошкільників, базується на ключових положеннях зазначеної системи, що розкриваються нижче.

Мета статті – розробити методику розвитку мислення дітей за системою творчого тренінгу КАРУС.

Виклад основного матеріалу. Дошкільний етап життя визначається унікальною чутливістю до формування креативного потенціалу та обдарованості. Завдяки інтенсивному становленню психічних властивостей і розмаїттю творчої саморегуляції цей вік традиційно вважають «золотою добою» дитячого розвитку. Становлення особистості можливе лише в умовах активізуючого простору, що ґрунтується на засадах свободи вибору та розкриття індивідуальності. Саме творчість є найбільш природною та органічною формою активності для дошкільників: прагнення до новизни, неординарності рішень та емоційна глибина самовираження цілком відповідають автентичній природі дитинства та його схильності до художньо-образного сприйняття світу.

Аналізуючи генезу мислення (зокрема, його креативної складової), варто відзначити суттєву трансформацію цієї когнітивної функції, що забезпечує успішну адаптацію дитини до предметно-ігрової та соціальної дійсності. Попри виражену наочність інтелекту, на завершальному етапі дошкільця з'являються перші ознаки абстрагування, що показує якісний стрибок порівняно з раннім віком. Якщо у малюків переважає наочно-дієва форма пізнання, то у старшому дошкільному віці провідна роль переходить до наочно-образного мислення з поступовим зародженням словесно-логічних операцій. Така еволюція сприяє концептуалізації ментальної діяльності, поступово підготовлюючи дитину до переходу на вищий рівень операціонального мислення.

Становлення когнітивної сфери дитини розгортається у кількох площинах: безпосередньо маніпулятивній (дієвій), репрезентативній (образній) та вербальній. Ці рівні не існують ізольовано, а перебувають у стані постійної інтерференції та взаємодоповнення.

Фундаментальною трансформацією мисленнєвих процесів є інтеріоризація – поступовий перехід зовнішньої маніпуляції у внутрішній план,

що дозволяє дитині здійснювати інтелектуальні операції «в умі». Орієнтовно до чотирьох років у дошкільника завершується базове формування ключових психічних процесів, зокрема візуальної перцепції, концентрації уваги та короткотривалої пам'яті. Це стає необхідним базисом для активного розгортання наочно-образного мислення та зародження перших проявів словесно-логічних структур. При цьому нові когнітивні новоутворення не витісняють попередні (наочно-дієві) форми, а, навпаки, якісно інтегруються у загальну систему пізнання, розширюючи адаптивні можливості дитини. Удосконалення сенсорних систем і когнітивних механізмів дозволяє дошкільнику розв'язувати актуальні життєві завдання, спираючись не лише на фізичний контакт із об'єктами, а й на оперування ментальними образами та внутрішніми уявленнями про них.

Мислення, виступаючи фундаментальною формою когнітивної активності, вдосконалюється в межах організованого навчання, ігрової та художньої діяльності. Це дозволяє дитині не лише засвоювати акумульований соціокультурний досвід (репродуктивний аспект), а й автономно розв'язувати суб'єктивно інноваційні завдання (творчий аспект), демонструючи здатність до антиципації. Остання виявляється через «інтелектуальну ініціативу» та надситуативну активність, що виходить за межі безпосередніх вимог.

Креативне мислення унікальним чином синтезує дві ключові грані творчості: образну рецепцію навколишнього світу та генерацію принципово нового продукту як наслідку художньої інтерпретації буття. Попри розмаїття існуючих підходів, наразі бракує уніфікованої системи поетапної детермінації творчого мислення. Проте численні наукові розвідки доводять: цей процес піддається інтенсифікації та за умови дотримання чітких методичних параметрів стає значно результативнішим. Отже, природа творчого мислення базується на інтелектуально-образному фундаменті, системності викладу матеріалу, єдності форми та змісту, а також на послідовному формуванні естетичних орієнтирів і художнього смаку вихованців.

У контексті ігрової діяльності, що є специфічним форматом активного освоєння реальності, у дошкільників шліфується самосвідомість, виникає ієрархія мотивів і трансформується сприйняття власного «Я» у координатах соціальних зв'язків. Гра стає каталізатором розвитку цілісного комплексу психічних процесів – від вербалізації та сенсорної рецепції до уяви та пам'яті. Саме у грі відбувається гармонійне становлення пізнаваль-

них можливостей, а також комплексна перебудова особистісної та мотиваційної сфер дитини.

Запит на ґрунтовне дослідження генези та становлення дитячої особистості, починаючи з дошкілля, зумовлений потребою у проектуванні інноваційних психолого-педагогічних стратегій розвивальної взаємодії. Це передбачає пошук дієвих інструментів стимулювання творчого потенціалу та формування готовності до розв'язання нестандартних завдань в умовах когнітивного перевантаження, а також у специфічних обставинах воєнного стану чи інших кризових ситуацій. Пріоритетними векторами оптимізації цього процесу є впровадження особистісно-центричної моделі навчання, що орієнтована на запуск внутрішніх механізмів саморозвитку, виховання універсальних творчих здібностей та сприяння самоздійсненню дитини в її життєтворчості. Важливим аспектом залишається вдосконалення психолого-педагогічного середовища відповідно до актуальних викликів сучасного українського соціуму.

Фундаментальним чинником формування особистості виступає творча активність, яка є автентичною та найбільш органічною формою самовираження дитини. Такі атрибути креативності, як ефект новизни, нетривіальність та емоційна насиченість, цілком корелюють із психологічною природою дитинства та його схильністю до художньо-образного освоєння дійсності. Проте розвивальний вектор творчості реалізується лише за умови налагодження суб'єкт-суб'єктної взаємодії між педагогом і вихованцем. Адже ефективність особистісного зростання детермінується не стільки обсягом знань, скільки якістю інтеракції з дорослим та інтенсивністю власної активності самої дитини.

Подальшим етапом у цій взаємодії є цілеспрямоване виховання креативного мислення через залучення до поліфункціональної діяльності. Використання спеціалізованих творчих завдань дозволяє інтенсифікувати перцептивні процеси: від чуттєвого сприйняття та пам'яті до інтелектуальних операцій. Ключовими дескрипторами творчої обдарованості дитини виступають: оригінальність (здатність до продукування несподіваних ідей та рішень), інтелектуальна допитливість і когнітивна відкритість. Не менш важливими є швидкість та лабільність (гнучкість) мислення, що виражаються у легкості генерування варіантів та перемиканні між ними. Нарешті, розвинена навичка трансферу знань дозволяє дитині досить вільно переходити між різними категоріями явищ,

виявляючи готовність до виправданого ризику та сприйняття парадоксів у ситуаціях невизначеності.

Аналіз сучасних векторів суб'єкт-суб'єктної взаємодії в освітньому просторі висвітлює низку дискусійних питань. Серед них фундаментального значення набуває вивчення генези інтегративних когнітивно-креативних властивостей дитини у контексті розвивальної комунікації з дорослим, що розгортається на тлі ціннісних зрушень та інноваційних освітніх трансформацій. Специфіку такої взаємодії диктують динамічні зміни соціальної сфери й особливості психофізіологічного розвитку покоління «цифрових кочівників» у насиченому інформаційному полі. Разом із тим, неможливо нівелювати значущість внутрішніх психологічних механізмів саморозвитку, які є базисом для кристалізації індивідуальної обдарованості. Саме дошкілля виступає тим сенситивним періодом, що має винятковий потенціал для становлення творчого начала, здібностей та базових особистісних якостей.

У синергії дитини та дорослого відбувається цілісне вдосконалення всіх структурних елементів когнітивно-пошукової активності, креативних навичок та інтелектуальних умінь. Критично важливим є проектування універсального дизайну середовища: створення тематичних осередків, зонування простору за рівнем активності (динамічні та релаксаційні локації), наявність багатоваріативного ігрового інструментарію. Таке оточення має бути цілком орієнтованим на антропоцентричну модель розвитку, стимулюючи реалізацію внутрішнього потенціалу та враховуючи індивідуальну траєкторію уподобань вихованця. З огляду на виклики сучасності, постає нагальна потреба у консолідації зусиль психологів, освітян і батьків задля зміцнення національної ідентичності. Це стає фундаментом для виховання автентичного патріотизму та гідності, що сприяє формуванню ціннісного ставлення до власного роду, культурної спадщини та історичної пам'яті народу.

Окрему увагу варто приділити механізмам функціонування мисленневих стратегій аналогізування у дошкільнят. На цьому етапі стратегії виявляються у спрощених формах, особливо на стадії експозиції завдання. Характерною особливістю є ігровий метаморфоз: тенденція трансформувати будь-яку когнітивну проблему в ігрову ситуацію, керуючись мотивами практичної значущості гри. Ефективність подолання інтелектуальних перешкод залежить не лише від

когнітивного багажу та попереднього апріорного досвіду, а й від ступеня зрілості ментальних алгоритмів, які у старших дошкільників мають характер перцептивно-мисленневих передстратегій. У межах цього дослідження ми оперуємо терміном «стратегія» умовно, розуміючи під ним стійкі стратегічні тенденції, оскільки повноцінно структуровані стратегічні операції у дітей цього віку перебувають лише на стадії активного формування.

Представлена програма структурується за двома ключовими векторами: теоретичним та методичним. Теоретичний блок охоплює фундаментальні відомості щодо феноменології креативності, психологічних аспектів творчого процесу, а також стислий огляд провідних наукових концепцій у цій галузі. У межах даного розділу ми адаптивно розглядаємо базові принципи системи КАРУС, що безпосередньо корелюють із практичним впорядкуванням нашої програми.

Спершу проаналізуємо методичний інструментарій, призначений для моделювання типових ускладнень та бар'єрів, що виникають у реальній активності дітей. Найбільш релевантними серед них є наступні прийоми (для спрощення термінології класифікуватимемо їх як методи).

Метод інформаційного дефіциту застосовується переважно на початкових фазах роботи над завданням, коли необхідно інтенсифікувати пошукову ініціативу суб'єкта. Його мета – стимулювати дитину до самостійного відновлення відсутніх фрагментів вхідних даних, без яких розв'язання проблеми є неможливим. Реалізація цього методу передбачає варіативність: пред'явлення графічної схеми чи малюнка без вербальних пояснень; суто усне формулювання умови за об'єктивної потреби у наочному ескізі; свідоме приховування або нечітке висвітлення частини змістовних параметрів чи вимог завдання.

Метод інформаційної насиченості базується на включенні в контекст задачі надлишкових, іррелевантних відомостей – через візуальні образи, аудіальні коментарі або проговорювання. Наприклад, пропонуючи завдання на трансформацію кола (тиражування, масштабування діаметра), ми додаємо в експозицію «баластні» геометричні фігури (трикутники, квадрати), що не стосуються суті завдання, проте створюють додаткове когнітивне навантаження.

Даний метод може бути посилений шляхом інтеграції з іншими дестабілізуючими факторами. Зокрема, автономним або супутнім інструментом виступає *прийом часової детермінації*.

Він полягає у встановленні жорстких лімітів під час розв'язання дошкільниками нових задач – від ігрових сценаріїв до конструкторської діяльності (наприклад, робота з наборами LEGO). Спектр варіантів тут варіюється залежно від складності завдання та індивідуального профілю дитини: від встановлення об'єктивно недостатнього хронометражу до виділення фіксованого проміжку (скажімо, 15 хвилин). Важливим є сам психологічний ефект «дефіциту часу», оскільки для зазначеної вікової групи наявність такого обмеження в інструкції часто виступає потужним блокувальним чинником.

Ряд наукових розвідок дозволив класифікувати кілька типів поведінкових реакцій на часову детермінацію, що, до речі, характерно і для інших методів когнітивного навантаження. Зокрема, виокремлюють: інтенсифікацію діяльності з досягненням результатів, що перевищують очікувані показники; когнітивну регресію, яка супроводжується спадом активності та погіршенням продуктивності аж до ігнорування завдання; деструкцію мисленнєвого процесу, що виявляється у зростанні кількості помилок, хаотичності пошукових дій або повній капітуляції перед інтелектуальною перешкодою.

До цього переліку доцільно додати *метод раптових заборон*, який може бути інтегрований у будь-яку фазу розв'язання задачі. Його реалізація передбачає такі сценарії: часткову або радикальну корекцію умов завдання; накладання вето на використання певних алгоритмів чи інструментарію; блокування конкретних шляхів досягнення фінального результату. Отже, цей інструментарій стимулює перехід до більш креативних стратегій, оскільки унеможлиблює експлуатацію звичних шаблонів, стереотипних дій та шаблонного мислення. У цьому контексті згаданий підхід тісно корелює з *методом пошуку нових варіантів*, коли після успішної реалізації одного рішення перед суб'єктом ставиться вимога віднайти якомога більше варіативних способів досягнення мети.

Методологія КАРУС інтегрує такі специфічні інструменти, як прийоми *абсурду* та *ситуативної драматизації*. Сутність першого полягає у висуненні завідомо нездійсненної вимоги, тоді як другий передбачає моделювання дискомфортних для дошкільника обставин (акустичні завади, сторонні подразники тощо). Як зауважує фундатор системи, зазначений перелік може варіюватися та розширюватися залежно від стратегії модератора, динаміки тренінгу та індивідуального когнітивного профілю дитини – її здатності до концентра-

ції, мнемічних процесів, уяви, а також перцептивних та інтелектуальних патернів. Крім того, на результативність суттєво впливає формат взаємодії: персональна робота з вихованцем чи групові заняття у мікрогрупах.

Спираючись на науковий доробок лабораторії психології творчості [3; 5; 6] щодо вивчення когнітивної обробки інноваційної інформації в умовах дефіцитарності або надмірності даних, ми констатуємо виникнення ускладнених ситуацій. Такі контексти вимагають не лише застосування креативних навичок, а й здатності нівелювати суб'єктивні бар'єри й емоційні реакції на перешкоди. Наша програма спрямована на виховання у старших дошкільників психологічної стійкості до викликів та розвиток перцептивних здібностей. Останні стають органічним компонентом загального інтелекту, теоретичного і практичного мислення, що зрештою детермінує здатність суб'єкта долати стресогенні чинники та досягати продуктивних результатів у будь-яких видах дитячої активності – від ігрової до навчальної.

Одним із найбільш релевантних форматів для даної вікової категорії є творчий перцептивно-розумовий тренінг, побудований на використанні стратегії аналогізування. Вона передбачає компаративний аналіз об'єктів для виявлення ідентичних чи частково схожих ознак. Сценарний план такої роботи може бути наступним. На першому етапі дітям пропонується комплекс завдань: вербальний опис сюжетного зображення, трансформація запропонованих фігур у нові форми, ідентифікація прихованих елементів у «малюнках-плутанках» (пошук замаскованих силуетів тварин чи предметів). У процесі виконання важливо здійснювати моніторинг перцептивної та креативної поведінки дітей, аналізуючи способи висловлення вражень, прийоми розв'язання, характер утруднень та специфіку запитань, що виникають.

На черговому етапі дошкільникам пропонується наступна серія завдань, що за структурою подібні до попередніх, проте мають вищий рівень складності (зокрема через збільшення кількості компонентів або представлення багатшарових візуальних сюжетів). На цьому відрізку роботи особлива увага приділяється моніторингу когнітивних дій: чи застосовують діти метод аналогій, яким чином вони оперують деталями та комбінують фрагменти об'єктів для досягнення результату.

Далі слідує спеціалізований етап занурення дітей у фундаментальні основи креативної діяльності через ознайомлення з психологічною «абет-

кою» творчості. Схематично цей блок виглядає так: а) сутність творчості, її ключові атрибути та демаркація від репродуктивної активності; б) візуалізація творчих здобутків у повсякденному оточенні; в) персоналізація образу творця (на прикладах видатних митців, дослідників та інноваторів); г) спектр доступних дітям форматів самореалізації (моделювання, літературна творчість, розробка ігрових сценаріїв тощо); д) роль психології у вивченні творчої особистості, процесу народження ідеї та колективної взаємодії. Усі теоретичні відомості адаптуються до вікових особливостей: складний категоріальний апарат замінюється апеляцією до казкових сюжетів, прикладів із технічної сфери та наочних життєвих ситуацій.

Інструктивний супровід у будь-якій модифікації містить наступний заклик: «Працюючи над завданнями, намагайтеся спиратися на вже отримані знання. Експериментуйте з різними підходами, не обмежуйте власну уяву та не бійтеся помилок. Візуалізуйте ідеї через малюнки, уточнюйте незрозумілі моменти, ставте запитання. Шукайте паралелі між знайомим та новим, варіюйте елементи, замінюючи одні частини іншими. Озвучуйте всі ідеї, що виникають, генеруйте сміливі пояснення». Окремим важливим аспектом є впровадження системи підказок у процесі пошуку рішення, що, як підтверджує практика, суттєво підвищує ймовірність успішного результату. Подальша логіка тренінгу вибудовується навколо поступового ускладнення когнітивних викликів та стимулювання пошуку максимальної кількості альтернативних розв'язань. При цьому доцільно варіювати типи задач, переходячи від однієї предметної сфери до іншої, що забезпечує гнучкість мислення.

Наукові розвідки доводять, що на даному віковому етапі цілком виправданим є інтегрування систематизованих знань у широкому діапазоні, зокрема через медійні та цифрові канали. Запропонований формат тренінгу є надзвичайно ефективним, оскільки він закладає фундамент для формування у дітей стратегій свідомої оперантності з інформаційними потоками. Це дозволяє дитині самостійно фільтрувати контент, акумулювати корисні дані для майбутнього використання та нівелювати вплив інформаційного «шуму», який може негативно позначатися на навчанні та загальному емоційному стані.

Висновки. В епоху перманентного інформаційного пресингу, що суттєво впливає на когнітивний розвиток дитини (зокрема у старшому дошкільному віці), постає гостра потреба

у пошуку інноваційних психолого-педагогічних інструментів. Такі заходи мають забезпечити формування у дітей психологічної резильєнтності та готовності до майбутньої освітньої і трудової діяльності, враховуючи тенденції до ускладнення життєвого простору та зростання інтелектуальних навантажень. Для розв'язання цього завдання обрано апробовану методологію творчого тренінгу КАРУС. Дана система інтегрує параметри найбільш ефективних ментальних стратегій (комбінування, аналогізування, реконструювання, універсальної та спонтанної активності), а також комплекс методичних прийомів моделювання перешкод. Це дозволяє наблизити процес розв'язання задач до реальних умов,

що характеризуються дефіцитом або надлишком даних, часовим лімітом та іншими дестабілізуючими чинниками.

Як підтверджує наукова практика, впровадження системи КАРУС сприяє не лише накопиченню дитиною когнітивного досвіду та операційних навичок, а й формуванню специфічного «психологічного імунітету» до зовнішніх бар'єрів, які супроводжують будь-яку активність у сучасному динамічному середовищі.

Перспективи подальших розвідок вбачаються у проектуванні спеціалізованих методик корекції творчих інтелектуальних процесів у дітей старшого дошкільного віку на основі функціональних можливостей системи КАРУС.

Список використаних джерел

1. Біла І.М. Психологія творчого конструювання в дошкільному віці: монографія. Київ : Веселка, 2011. 431 с.
2. Ваганова Н.А. Передумови розвитку творчого мислення дітей дошкільного віку. *Актуальні проблеми психології*: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. (XII, 26). 2019. С. 58–65.
3. Гулько Ю.А. Особливості розумової діяльності дошкільників в ситуаціях інформаційної невизначеності. *Актуальні проблеми психології*: збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. (XII, 25). С. 84–93.
4. Моляко В.О. Творча конструктологія (пролегомени). Київ : Освіта України, 2007. 388 с.
5. Стратегії творчої діяльності: школа В.О. Моляко. Київ : Освіта України, 2008. 720 с.
6. Функціонування творчого мислення в інформаційно-віртуальному просторі суб'єкта : монографія / В.О. Моляко, Ю.А. Гулько, Н.А. Ваганова (та ін.) ; за ред. В.О. Моляко. Київ–Львів, 2021. 194 с.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 30.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026